

10. Халеєва И. И. Понимание иноязычного текста как акт межкультурной коммуникации / И. И. Халеєва // Глядя в будущее : Первый советско-американский симпозиум по теоретическим проблемам преподавания и изучения иностранных языков (17–21 октября 1989 г.) / под ред. Г. Д. Гарза и А. А. Барченкова. – М., 1989. – С. 120–126.

УДК 378.126+337.134: 371.11

В. І. Жигір,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Бердянський державний педагогічний
університет)

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ У ВНЗ

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови ставлять перед системою професійної освіти завдання підготовки компетентного, конкурентоспроможного фахівця для роботи в динамічно мінливих умовах, здатного самостійно і творчо вирішувати професійні завдання, готового до подальшої самоосвіти та самовдосконалення. Вирішення цієї проблеми зосереджено на побудові нового освітнього простору та реалізації положень Болонської декларації.

Особлива увага сучасних дослідників звернена на підготовку фахівців, здатних творчо реалізовувати свої професійні уміння в нових умовах життя та в суперечливих процесах змін, які тривають в освіті.

Система управління освітою, яка склалася в попередній період розвитку країни, сьогодні потребує вдосконалення й оновлення, оскільки не здатна забезпечити перехід освітніх установ з екстенсивного на інтенсивний шлях розвитку і саморозвитку. Одне з провідних місць у процесі вирішення цих завдань належить менеджеру освіти, якому доводиться стикатися із зростаючою складністю нових цілей і нести все більшу відповідальність за прийняті рішення та кінцеві результати роботи.

У нашому розумінні, менеджер освіти – це професіонал, здатний творчо здійснювати професійну управлінсько-педагогічну діяльність безперервно розвиваючись і самореалізуючись у ній як індивідуальність.

Вихідним пунктом реформування системи професійної підготовки менеджера освіти у ВНЗ є зміст цієї підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у теорію та прикладні аспекти змісту професійної підготовки фахівця зробили вітчизняні та зарубіжні вчені-педагоги: С. Гончаренко, С. Ледньов, Н. Нічало, В. Красвський, І. Лернер, М. Скаткін, Б. Сусь та ін. З їхніх досліджень очевидно, що формування змісту підготовки фахівця потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему, розв'язання якої необхідно здійснювати на основі ґрунтовних теоретико-методологічних підходів.

Над проблемою формування змісту професійної підготовки менеджера освіти працюють теоретики та практики: Л. Журавльова,

Л. Карашук, Л. Кравченко, М. Кривко, В. Маслов, Т. Сорочан, А. Шевченко та ін. Ними визначені структура, джерела, закономірності та принципи формування змісту освіти, сутність теоретичного і практичного навчання.

Мета статті – розглянути проблему формування змісту професійної підготовки менеджера освіти в умовах магістратури вищого навчального закладу.

Зміст освіти – найважливіша складова освітньої системи і відповідно головна мета планованих змін у ній. Сутність організаційно-управлінських, економічних й правових перетворень – це умови і механізми вироблення і реалізації нового змісту освіти фахівців. Зміст освіти не є сталою величиною. Він змінюється залежно від рівня розвитку науки, соціально-економічного, культурного стану суспільства з урахуванням потреб освітньої підготовки молоді та перспектив соціального й економічного розвитку країни.

Однією з провідних детермінант змісту освіти є його мета, в якій знаходять концентроване вираження як інтереси суспільства, так й інтереси особистості.

Мета сучасної вищої професійної освіти – розвиток тих властивостей особистості, які потрібні їй і суспільству для включення в соціально цінну діяльність. Така мета освіти стверджує ставлення до знань, умінь і навичок як до засобів, які забезпечують досягнення повноцінного, гармонійного розвитку емоційної, розумової, ціннісної, вольової та фізичної сторін особистості.

Орієнтація на засвоєння знань, формування умінь, способів діяльності і, більше того, узагальнених способів діяльності була провідною в роботах відомих російських педагогів М. Скаткіна, І. Лернера, В. Краєвського та їх послідовників. За їхнім визначенням зміст освіти являє собою педагогічно адаптований соціальний досвід людства, ізоморфний, тобто тотожний, за структурою (але не за обсягом) матеріальній і духовній культурі суспільства. Він складається з чотирьох основних структурних елементів [6; 9]: досвіду пізнавальної діяльності, фіксованого у формі її результатів – знань; досвіду здійснення відомих способів діяльності – у формі уміння діяти за зразком; досвіду творчої діяльності – у формі вміння приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях; досвіду здійснення емоційно-ціннісних відносин – у формі особистісних орієнтацій.

Українські науковці, вивчаючи цю проблему, до елементного складу змісту підготовки фахівця відносять [2; 8]: систему знань, умінь, навичок, рис творчої діяльності, світоглядних і поведінкових якостей особистості, що зумовлені вимогами суспільства до працівників відповідної кваліфікації та профілю і на досягнення яких мають бути спрямовані зусилля як педагогів, так і тих, хто навчається (Р. Гуревич); досвід здійснення відомих способів діяльності, які втілюються в уміннях і навичках особистості; знання про людину, природу, суспільство, техніку та економіку виробництва, види трудової діяльності; досвід творчої діяльності, який забезпечить готовність до пошуку нових техніко-економічних проблем, до творчого перетворення дійсності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до

дійсності, а саме до моральних, світоглядних знань, до об'єктів, які віддзеркалюють суть суспільства (В. Петрук).

Освоєння цих чотирьох типів досвіду дозволяє сформувати у тих, хто навчається, здатності (потенціал) здійснювати складні культуровідповідні види діяльності. Ці здібності в сучасній педагогічній літературі часто називають компетентностями та саме ця структура змісту освіти якомога більше відповідає реалізації компетентнісного підходу в освіті.

Професійну компетентність характеризують як [1; 4; 5]: здатність мобілізувати персональні ресурси, організовані в систему знань, умінь, здібностей та особистісних якостей, зусиль необхідних для ефективного вирішення професійних завдань в типових та нестандартних ситуаціях; інтегральну якість особистості, що забезпечує здатність вирішувати проблеми та типові завдання, які виникають в реальних життєвих ситуаціях, з використанням знань, навчального й життєвого досвіду, цінностей і схильностей. Розуміючи “здатність” у цьому випадку не як “схильність”, а як “вміння”. “Здатний” тобто “Вміє робити”.

Знання – це набір фактів, необхідних для виконання праці, вони представляють інтелектуальний контекст, у якому працює людина. Уміння – це володіння засобами і методами виконання певного завдання. Здібність – вроджена схильність виконувати певне завдання, її також характеризують приблизним синонімом “обдарованість”. Зусилля – це свідоме застосування в певному напрямку ментальних і фізичних ресурсів. Зусилля складають ядро робочої етики. Будь-якій людині можна пробачити брак таланту або середні здібності, але ніколи – недостатні зусилля.

У сучасній трактовці “зміст професійної підготовки фахівця” – це система взаємопов'язаних елементів, яка, володіючи внутрішньою цілісністю, виходить зі змістовної моделі його майбутньої діяльності, забезпечує неперервний професійно-особистісний розвиток і є, в свою чергу, елементом більш широкої системи – змісту неперервної освіти [11].

З усього вищезазначеного очевидно, що формування змісту освіти фахівця потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему, розв'язання якої здійснювати на основі ґрунтовних теоретико-методологічних підходів.

Наукове визначення змісту професійної підготовки менеджерів освіти потребує системного аналізу нормативної бази, сучасних концепцій, закономірностей і принципів формування, вивчення змісту безпосередньої діяльності керівників навчальних закладів, їх функцій, системи компетентностей.

Змістом професійної освіти менеджера освіти Л. Журавльова вважає професійну культуру. Дослідниця стверджує, щоб побудувати зміст підготовки необхідно визначити ту частину культури, якою фахівці “повинні”, з точки зору соціальної, і “можуть”, з точки зору особистісної, опанувати. Тому зміст має визначатися з урахуванням, по-перше, соціальної необхідності і, по-друге, можливостей особистості [3].

Т. Сорочан змістом професійної освіти менеджера освіти вважає управлінську культуру (охоплює знання та вміння, які є необхідними для здійснення управлінської діяльності). Авторка зазначає, що усталене в педагогіці розуміння змісту освіти як відображення всіх елементів соціального досвіду спонукає до того, щоб не обмежувати підготовку керівників тільки управлінськими аспектами, а й створити умови для цілісного розвитку професіоналізму, важливими складовими якого є культура та самосвідомість [10].

Головними принципами формування змісту підготовки менеджерів освіти М. Кривко називає "його відповідність потребам суспільства; діалектичну єдність змістової та процесуальної сторін навчання; структурну єдність змісту підготовки менеджерів освіти на різних рівнях його формування" [7, с. 10–11].

На складові змісту професійної підготовки менеджера освіти значною мірою впливають потреби суспільства в належним чином підготовлених керівниках закладів освіти. Цьому підпорядковується мета, яку суспільство ставить перед системою загальної та професійної освіти на різних етапах свого історичного розвитку, реальні можливості процесу навчання, виховання та розвитку особистості, можливості кандидатів на навчання та їх потреби в освіті.

Концепція змісту освіти менеджера освіти базується на засвоєнні педагогічно-адаптованого, соціального, професійного та управлінського досвіду, до основних елементів якого відносимо: загальні знання, які забезпечують майбутнім менеджерам освіти уявлення про сучасну картину світу, формують методологічні підходи до пізнавальної й практичної професійної діяльності; досвід здійснення відомих загальнолюдських способів діяльності та способів професійної управлінської діяльності, що втілюються разом зі знаннями, вміннями та навичками керівника освіти; досвід творчої діяльності фахівця з вирішення нових професійних проблем, який вимагає самостійного перетворення здобутих раніше загальнонаукових, спеціальних, професійних знань і вмінь у нових умовах, формування нових способів та методів управлінської діяльності на основі відомих; досвід ціннісного ставлення до об'єктів та засобів діяльності, що передбачає не тільки знання світоглядних ідей, а й переконаність у їх істинності.

Засвоєння майбутніми менеджерами освіти згаданих різновидів соціального та професійного досвіду має спрямовуватись на трансформацію цього досвіду в їх особистісну, життєву й професійну діяльність.

У той же час вся система змісту підготовки фахівця представляється у вигляді ще однієї структури [11]: рівня узагальненого уявлення, на якому зміст освіти виступає у формі соціального досвіду в його педагогічній інтерпретації; рівня сукупності блоків наукових знань і умінь, де зміст постає в певній частині, що виконує специфічні функції в професійній освіті; рівня модулів навчальних дисциплін, де зміст – це система знань і способів діяльності, що входять до курсу навчання за суміжними дисциплінами; рівня навчальної дисципліни, коли зміст освіти,

який необхідно засвоїти, постає в розгорнутому вигляді й виконує частково дидактичні функції; рівня педагогічної дійсності, коли проєктований зміст стає предметом спільної діяльності викладача і студента, тобто процесу навчання; рівня, де проєктований зміст засвоюється кожним студентом, тобто стає частиною структури його особистості.

До закономірностей, які впливають на формування змісту підготовки майбутнього менеджера освіти, відносимо:

1) інтеграцію професійного та особистісного досвіду майбутнього управлінця;

2) врахування неперервного характеру управлінсько-освітньої діяльності менеджера освіти (ступеневість освіти), яка визначає такі ступені професійної підготовки: підготовка у вищих педагогічних навчальних закладах, підвищення кваліфікації у закладах додаткової післядипломної освіти;

3) теоретичний та практичний характер професійної діяльності менеджера освіти, що визначає необхідність розподілу професійної підготовки на теоретичну й практичну;

4) особистісно-орієнтовану професійну діяльність майбутнього менеджера освіти, спрямовану на самовизначення та самореалізацію в процесі навчання;

5) самовдосконалення майбутнього менеджера освіти в навчальному процесі, яке відображає прагнення особистості під час професійної підготовки виробити необхідні для майбутньої професійної діяльності професійні якості.

Ці закономірності визначають загальні підходи до структури змісту професійної підготовки майбутнього менеджера освіти й виявляються на всіх її ієрархічних рівнях, мають міцний діалектичний взаємозв'язок.

Вважаємо, що в основу визначення змісту професійної підготовки менеджера освіти мають бути покладені принципи, які з методологічної точки зору абстрагуються з практики освітнього процесу. Узагальнюючи певні педагогічні положення, ці принципи оцінюють, по-перше, як елементи науково-педагогічного знання, враховуючи його методологічно-евристичні функції, по-друге, з точки зору виконання ними регулятивних функцій у навчальному процесі.

До принципів формування змісту професійної освіти майбутнього менеджера освіти відносимо:

1. Принцип відповідності змісту освіти та всіх його елементів на всіх рівнях формування вимогам розвитку суспільства, які відображено в освітніх нормативних документах: Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про вищу освіту” та інших документах.

2. Принцип урахування потреб і запитів особистості майбутнього менеджера освіти відповідно до сучасної концепції освіти, у якій передбачено формування у фахівця сучасного світогляду, духовності, культури, розвиток творчого мислення, актуалізація саморозвитку та

самовдосконалення, тобто забезпечення логічно-послідовного, гармонійного розвитку особистості.

3. Принцип інтелектуалізації змісту професійної підготовки майбутнього менеджера освіти тобто сприяння інтелектуально-творчій спрямованості особистості, яка включає: насичення змісту навчання сучасними науковими поглядами, розвиток методології наукового пізнання; розвиток способів мислення, пов'язаних із постановкою мети і виробленням методів її досягнення зі здатністю до оцінних дій.

4. Принцип системності, систематичності, узагальненості, оперативності й гнучкості змісту освіти.

Характерною рисою сучасності є швидке старіння інформації, перш за все це стосується вузько спеціалізованих знань. Саме тому в зміст підготовки необхідно закладати знання про структуру знань, способи теоретичної й практичної діяльності, знання, що допомагають фахівцеві виконувати онтологічні, орієнтувальні й оцінні функції.

Систематичність припускає врахування попередніх положень наступними, розкриття зв'язків між різними потоками інформації.

Узагальненість знань — це здатність фахівця сприймати конкретне знання як частину узагальненого знання; знання і досвід здійснення узагальнених способів діяльності забезпечують майбутнім фахівцям поєднання різнорідних предметних знань у єдиний комплекс.

Оперативність знань — це готовність майбутнього фахівця застосовувати знання в різних ситуаціях; розширення досвіду здійснення видів діяльності. Для досягнення такої якості знань необхідно, щоб у навчання і підготовку включалися не лише інформативні матеріали, але й ті, що допомагають формувати уміння і навички пошуку знань, визначення тих або інших способів діяльності.

Гнучкість знань — це здатність майбутнього фахівця самостійно знаходити способи застосування своїх знань у ситуаціях, що змінюються, пропонувати ці самостійно знайдені способи застосування знань в аналогічних ситуаціях.

5. Принцип прагматизації (зближення змісту гуманітарних дисциплін із профілем підготовки, специфікою майбутньої професії) та інтеграції (організація викладання і вивчення міждисциплінарних курсів) змісту професійної підготовки.

6. Принцип фундаменталізації та гуманітаризації змісту освіти — орієнтація професійної освіти на оволодіння сутнісними основами наук. Фундаменталізація також припускає формування способів творчої діяльності, умінь і навичок використання знань у конкретній професійній галузі діяльності.

Важливими факторами вдосконалення змісту професійного навчання менеджера освіти є не тільки її фундаменталізація, а й гуманітаризація (підвищення питомої ваги суспільнознавчих, соціально-економічних та інших гуманітарних навчальних дисциплін). Загальновідомо, що фахівець, який має більш високу спеціалізовану підготовку, краще адаптується до умов професійної діяльності, однак

згодом виявляється, що він з більш широкою узагальненою підготовкою ефективніше орієнтується у змінах, які відбуваються в професійній сфері.

7. Принцип варіативності змісту підготовки менеджера освіти має враховувати потреби й вимоги індивідуально-особистісного розвитку майбутніх керівників освіти, їхні здібності та інтереси. Тому в змісті повинні передбачатися, крім обов'язкових, дисципліни для вільного вибору, що сприяє поглибленому розвитку професійних інтересів та творчих здібностей магістрантів, урахуванню традицій освітньої діяльності профільних педагогічних вищих навчальних закладів та закладів додаткової освіти, можливостей науково-педагогічних колективів і наявності навчально-матеріальної бази, запровадження спеціальної підготовки фахового спрямування.

8. Принцип структурної єдності змісту освіти на різних рівнях його формування передбачає узгодженість таких складових, як теоретичне уявлення, навчальний предмет, навчальний матеріал, особистість майбутнього менеджера освіти.

9. Принцип збалансованого узгодження в навчальних програмах та планах загальноосвітньої, професійно-орієнтованої, спеціальної управлінської підготовки менеджерів освіти. У навчальній програмі та навчальному плані має бути узгодженим та науково обґрунтованим зміст загальнонаукових, соціальних, гуманітарних, психолого-педагогічних, спеціальних управлінських дисциплін.

10. Принцип цілісності професійної підготовки, що забезпечується міцними взаємозв'язками її компонентів (змісту освіти, навчання, розвитку, мотивації навчання і професійної діяльності), які в результаті орієнтовані на підвищення якості підготовки кваліфікованих і конкурентноздатних фахівців. У магістратурі має функціонувати науково-обґрунтована ефективна педагогічна система підготовки менеджерів освіти, в якій чітко визначено: мету, зміст, методи, засоби, форми викладання та учіння, враховано міждисциплінарні зв'язки, визначено місце, роль та функції навчальних дисциплін у загальній системі підготовки керівників освіти, конкретність і процесуальність змісту навчального матеріалу.

11. Принцип контекстності передбачає, що зміст професійної підготовки менеджера освіти адекватний його професійній діяльності (з урахуванням реальних запитів та потреб освітніх установ) і забезпечує можливість представляти навчальну установу й діяти як керівник; бути компетентним у сфері освітньої політики; управляти процесами в навчальних закладах; оцінювати освітній процес; спілкуватися в професійній ситуації; сприяти ефективному управлінню людськими ресурсами та ін.

Зазначені принципи дозволяють розглядати зміст підготовки менеджера освіти як цільову і смислову єдність.

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Таким чином, зміст професійної підготовки менеджера освіти розуміється як спеціально відібрана і визнана суспільством (державою) система елементів об'єктивного досвіду людства, засвоєння

якої необхідне для успішного управління навчальним закладом. Це той кінцевий результат, рівень і досягнення, які виражаються в категоріях знань, умінь, навичок, особистісних якостей, оволодіння якими забезпечує ефективну професійну діяльність.

Зміст професійної підготовки менеджерів освіти зумовлений вимогами суспільства, неперервним характером управлінсько-освітньої діяльності, інтеграцією професійного та особистісного досвіду майбутнього управлінця та необхідністю постійного самовдосконалення.

Головними принципами формування змісту підготовки менеджерів освіти є: відповідність вимогам розвитку суспільства; врахування потреб і запитів особистості майбутнього менеджера освіти; інтелектуалізація змісту професійної підготовки; системність, систематичність, узагальненість, оперативність й гнучкість змісту освіти; прагматизація та інтеграція змісту професійної підготовки; фундаменталізація, гуманітаризація та варіативність змісту освіти; його структурна єдність на різних рівнях формування; цілісність та контекстність змісту професійної підготовки майбутнього менеджера освіти.

Подальших досліджень потребує проблема розробки змісту підготовки менеджера освіти на компетентнісній основі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азгальдов Г. Г. О квалиметрии / Г. Г. Азгальдов, Э. П. Райхман. – М. : Просвещение, 1973. – 321 с.
2. Андреев С. А. Оцінювання професійної компетентності викладачів внз як засіб підвищення ефективності навчання [Електронний ресурс] / С. А. Андреев // Наукові записки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2008. – №20. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzkr/2008_20/01.htm
3. Архангельский С. А. Экспертные оценки и методология их использования / С. А. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1974. – 402 с.
4. Беспалько В. П. Элементы теории управления процессом обучения. Часть II. (Измерение качества процесса обучения) / В. П. Беспалько. – М. : Знание, 1971. – 72 с.
5. Богословский В. Принципы проектирования оценочных средств для реализации образовательных программ ВПО : компетентностный подход / В. Богословский, Б. Караваева, А. Шехонин // Высшее образование в России. – 2007. – №10. – С.3–9.
6. Браже Т. Г. Современная аттестация учителей: цели и тенденции / Т. Г. Браже // Педагогика. – 1995. – №3. – С.69.
7. Князев А. М. Социальные компоненты личности как объект оценивания / А. М. Князев, Е. В. Немцова, С. Н. Палецкая // Проблемы качества образования: материалы XV Всероссийской научно-методической конференции. – М. : МГПУ. – 2006. – С. 66–77.
8. Козлова О. Педагогічна експертиза інноваційної діяльності вчителя / О. Козлова // Освіта і управління. – 1998. – № 1. – С.141–144.
9. Кравченко Л. М. Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти : дис. ... на здобуття наук. ступеня

д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Любов Миколаївна Кравченко. – 2009.

10. Лега Ю. Г. Концептуальні засади підготовки менеджерів вищої кваліфікації / Ю. Г. Лега, В. В. Мельник, І. М. Цимбалюк. – Черкаси : ЧДТУ, 2003. – 107 с.

11. Марченко Е. К. Методы квалиметрии в педагогике / Е. К. Марченко. – М. : Научная мысль, 1979. – 252 с.

12. Петровский А. М. Организация экспертизы и анализ экспертной информации / А. М. Петровский. – М. : Наука, 1984. – 120 с.

13. Полонский В. М. Методы анализа и прогноза развития педагогической науки / В. М. Полонский // Педагогика. – 1995. – №5. – С.45–46.

14. Сидоренко В.К. Професійна компетентність як критерій професійного становлення майбутнього педагога / Віктор Костянтинович Сидоренко, Андрій Олександрович Малихін // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – Тернопіль, 2009. – № 1. – С. 178–183.

15. Спенсер Л. Компетенции на работе / Лайл М. Спенсер, М. Сайн; [пер. с англ.]. – М. : НИРО, 2005. – 384 с.

16. Философский словарь / [авт.- разработ. Розенталь М. Н.] – М. : Политиздат 1975. – 496с.

17. Шадриков В. Д. Методика оценки уровня квалификации педагогических работников / В. Д. Шадриков, И. В. Кузнецова. – М. : Институт содержания образования государственного университета – высшей школы экономики, 2010. – 211 с.

18. Щербакова Т. Н. Психологическая компетентность предпринимателя как субъекта социального взаимодействия (Монография) / Т. Н. Щербакова, Л. В. Седлецкая. – Ростов н/Д. : СКНЦ ВШ, 2004. – 191 с.

УДК 130.123.195(4)

С. М. Жуков,

доктор педагогічних наук, доцент

(Донецький інститут залізничного транспорту)

СТРУКТУРА ДУХОВНОСТІ, ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ ПРОТЯГОМ ЖИТТЯ (ВІКОВІ КРИЗИ)

Постановка проблеми. Духовність та її складові завжди були дуже важливим фактором у розвитку людини. Складність і багатоплановість духовності – це головна проблема формування особистості у різному віці.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми духовності досліджувалися багатьма науковцями різних спеціальностей: філософія, педагогіка, психологія, мистецтвознавство, соціологія (Г. Авдіянц, В. Агапенко, О. Барабаш, І. Бужина, К. Блер, К. Журба, А. Зелінченко, І. Ільчова, Н. Іордакі, О. Кононко, Д. Леонтьєв, Р. Лівшиць, В. Москалець,